

AZ ERDÉLYI
ORSZÁGOS MUZEUM
ELŐZMÉNYEI.

Az erdélyi országos muzeum 1859. october. 23-kán tartá alakító gyűlését.

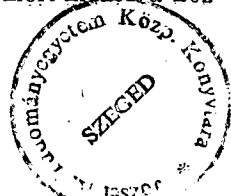
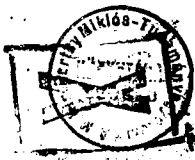
E napon hosszú, hetvenéves küzdelem ért véget. Apáink reményei, ügyekezetei teljesedtek ez nap, az utódok áldozatkész-sége, honszeretete által.

A múlt század utolsó tizedete óta négyszer újultak meg a kísérletek, hogy háromszor teljesületlen maradjanak, s csak a negyedik, az utolsó, sikerüljön.

Hadd álljon itt a küzdelem története, úgy a mint a megjelent hivatalos irományok s a Mike Sándor úr által velem közlött kiadatlan adatokból összeállítám.

* * *

Mellőzzük ez úttal II. József korának tanulságos és eseménydús történetét. A nemzeti és alkotmányos szellemnek fölébredését s a módokat, melyek annak ébrentartására akaratlanul követtettek el, nem kísérhetjük napról napra. Csak a helyzetet érintjük, melyben a magyar volt, midőn az 1790. jan. 24-iki leirat kiadatott, hogy érthetővé tegyük azon örömet, mely a hazafi keblét eltölté, midőn ebből olvashatá: „Kegyelmesen elhatároztuk, hogy az országnak köz-, és az igazságügynek igazgatását a jövő május 1-jével azon állapotba helyezzük vissza, a melyben voltak, midőn a felséges özvegy császárnő és apostoli királynő a mi szeretett édesanyánk halálával 1780-ban a kormányzást átvettük; mert midőn a köz-

igazgatásnak némely intézményeit, uralkodásunknak kezdetén a köz jó előmozdítására s egyedül azon reménnyel, hogy a gyakorlat után nektek tetszeni fog, hittük megváltoztatandónak; most meggyőződvn arról, hogy ti inkább szeretitek a közigazgatás régi formáját s egyedül abban keressétek és találjátok fel boldogságtokat, nem késlekedünk e részben is teljesíteni óhajtásaitokat, mert, midőn a ránk bizott nemzetek boldogságát mindenek fölött hön óhajtjuk, ennek elérésére előttünk az a legkedvesebb út, melyről tudjuk, hogy a nemzetek köz megegyezésével biztosabban arra vezet.“

Az országgyűlés, mely ezen leiratban ígérve volt, még azon évi dec. 12-én megnyílt. De József már akkor nem élt, utána testvére, Leopold vezette az ország kormányát.

Leopold kormánya ugyanakkor, midőn a régi állapotnak helyreállítása el lön rendelve, vissza akart térni a Kaunitz nyomdokaira; de a nemzet az alkotmányos életnek legalább formáit kivívta s a remény nem hagyta el, hogy e formákhoz végre a lényegeket is megnyerendi.

Erejét ez aránytalan küzdelemben a fölébredt nemzeti életből merité. A közéletből száműzött magyar nyelv már a XVIII-ik század közepe óta visszakövetelte jogait. A fejlődés bizonyos fokáról visszataszítva s több mint fél századon át mellözve, a század utolsó negyedében naponként több-több tért foglalt el, nem a régi félbenhagyott alapokon, hanem új irányban s mint fölébredt phönix, új erővel. Ezentúl már nem csak könyvek jelentek meg, mint a testőrök fellépte előtt, hanem irodalom keletkezett, s mire legfőbb szükség volt, annak központja, vezetője támadt Kazinczyban. És minden év új küzdést és minden év új diadalt hozott. Így támogatták egymást kölcsönösen a fölébredt alkotmányos élet, a lánggyúladt nemzeti szellem s karöltve ezekkel a nemzeti irodalom.

E kor már felfogá, hogy a központosított irodalmi működés kevesebb erővel több eredményt idézhet elő. Szükség számba venni, hogy miye van s mit kell tennie. Meg kell választania az utakat, melyeken haladjon s a módokat, melyek biztosabban célhoz vezetnek. Szóval belátta, hogy egy ily országos központot egy országos akademiában nyerend. S törekvéseit errefelé irányzá.

ELSŐ FEJEZET.

Az eszme, mely 1791-ben országgyűlésileg megpendítettett, hogy állíttassék fel egy magyar tudós társaság, már nem volt új. Bód Péter hosszas irodalmi pályáján mélyen érzé annak szükségét s „Az Isten vitézkedő anyaszentegyháza“ előszavában óhajtását fejezé ki, hogy más nemzetek példájára „a magyar nyelvnek ékesgetésére“ czélszerű volna „egy tudós emberekből

álló magyar társaságot“ felállítani. Az eszme még akkor nem talált vizshangra, mert irodalom és irodalmi kör még akkor hiányzottak.

Harmincz év múlva minden másképen állott*). Úgyanez eszme fennen hirdetve Zágoni Aranka György által, már nemcsak létrehozásán buzgólkodó irodalmi kört, hanem annak szükségességét érző nemzetet talált. Ez volt a különbség 1760. és 1790. közt. Akkor a kísérlet lehetlen volt, most szükséggé vált az. Akkor még eszme volt, megtestesületlen ködalak, mely egy emelkedett férfiú, egy fáradhatlan tudós kezei közt is nyomtalanul enyészett el, most egy középszerű s bár jó akaratú kitartással és lángoló buzgalommal bíró, de mégis csak középszerű, egy szorgalmas bár, de kevés tehetséggel megáldott író a létesülés határaig vezette.

Azonban igaztalanok volnánk, ha Aranka érdemeit kérdésbe vennők. Épen oly férfiúra volt szükség, mint ő. Nem tehetségeit értem, melyek buzgalmával nem állottak arányban, hanem lelkesedését és kitartását. S ki a zászlót kezébe ragadta, kellett hogy ezzel nagy mértékben bírjon, s hogy állhatatossága az akadályoktól vissza ne rettenjen. Más körülmények is alkalmasossá tevék Arankát a felvállalt szerep folytatására. Születésénél fogva a közep osztályhoz tartozott, de összeköttetései s hivatala — mert királyi táblai ülnök s kir. hivatalos volt az országgyűlésen — megnyiták előtte a főrangúak teremt. „Budai basája“ a szalonokban írói népszerűséget szerzett neki, s habár unalmasnak találták is e regényt a hölgyek, örömezt hallgatták a magyar nyelv apostolának szavait, szívesen csatlakoztak terveihöz s lelkesedéssel karolták fel eszméit. Mert a külföld majmolása s idegen erkölcsök sohasem lepték el egészen Erdélyt s most a csatlakozás a nemzeti szellemhez ez ország leányainál fogékony keblekre talált. A nemzeti egy-szerre hazafiassá is lett nálok és mindenütt.

A nemzeti törekvések irodalmi irányának lett központjává Aranka. Magyarországon ez eszme már vezetették a létesülés felé. Bessenyei felszólalása, Révai szent és buzgó törekvései, Decsi és Péczeli, Görög és Kerekes csatlakozása és tettei az eszmét a trón zsámolyáig vezették. E példákra mutatott Aranka; Magyarország ébredését emlegeté szüntelen, mindig és mindenütt lelkesíté, a kik hivatra voltak az előtért elfoglalni, s buzditá soha nem lankadva, a kiket a sors vezérszerepre hívott fel.

És nem eredménytelenül. A példa vonz, ragad; az történt itt is. Csakhamar belátta mindenki, hogy egy központi társaság mennyire emeltyüje leend a nemzeti művelődésnek, s midőn 1790. végén az országgyűlés megnyílt, már minden el volt készítve, hogy az eszme felkaroltassék.

*) Szebenben 1789-ben 20 olvasást kedvelő férfiú egy irodalmi és olvasó kört alapított, melynek szállást b. Bruckenthal adott palotájában. Quartalschrift I. 125.

Eddig Aranka működése az eszme terjesztése s egyesek lelkesítése körül forgott. Most az egybegyűlt rendek elé kívánta vezetni, hogy országossá legyen. S az idő erre meg volt érve ¹⁾. Az irodalmi mozgalomban tevékeny részt vett tudósai elszórtan bár s minden összműködés nélkül, de szép számmal foglalkodtatták a komolyabb sajtót, a közönség részvéte nem fényesen ugyan de eléggé buzdítólag nyilatkozott, az aristocrátia meg volt nyerve az ügynek s az országgyűlést nemcsak alkotmányos de hazafias szellem is hatotta át. Bemutatta tehát a rendeknek kinyomatva elkészített tervét: „egy erdélyi nyelvmívelő magyar társaság felállításáról való rajzolat;“ egy 36 lapnyi kis munkát, melyet 1791. januar 5-én adott sajtó alá.

A legelső, mit tesz, az, hogy Magyarország példájára utal, hol „nemes anyahazánk a nemzeti köntös (ruha) viseléséről törvényt irt, s a nemzeti nyelv míveléséről gondolkozik.“ Az öltözetet nem tárgyalja, „eléggé meg kezdünk abban a részben magyarosodni.“ Most a főurak s hazafi barátai felhívása folytán csak az utóbbira tér át, melynek szükségességét két okban keresi. A magyar nyelv tartományonként különbözőleg ejtetik ki, míg az idegen nemzetekkel való vegyülés eredeti tisztaságából vetköztette ki. A tudományoknak idegen nyelven tárgyalása annyira megrontá a magyar irályt, hogy napjaiban már a magyar könyvek élvezhetlenékké lettek, s olvasásokkor, „minthá fát vágna az ember, ugy meg kell magát erőltetni.“ Például, felhossa ²⁾, hogy mennyire rosszúl használtatnak az igeidők. Egy nyelvmívelő társaság mind ezen segíthetne, másik czél pedig, mi azzal eléretnék, a nemzeti felvilágosodás és tudományosság terjesztése, melyre az a legbiztosabb út.

Némi körvonalokkal rajzolja a társaságot, ugy mint ő képzelé. Mindenek fölött egy magyar könyvtár fölállítását sürgeti. Az erdélyi társaság legyen fiókja a magyarországinak, hogy a nyelv egység megőriztessék. Egy magyar nyelvtan és magyar szótár készítését ajánlja, mely a provincialismus megjelölésére különös gondot fordítson. Némileg ezeket is körvonalazza, sőt bizonyos korlátok közt az új szavak készítését is a társaság köteleességévé teszi.

A társaság szervezését illetőleg, elnöknek az ország kormányzóját, ennek nem létében a rendek elnökét ajánlja. Ohajtja, hogy legyen egy kellően dotált titoknok két írakkal, legyenek fizetett és díjtalan tagok. Székhelye legyen Kolozsvár, szerezzon nyomdát, tartson könyvtárt, olvasó-termet, sőt még billárdot és könyvkereskedést is.

E rajzolat apr. 18-án a rendek elé lön terjesztve. De a ta-

¹⁾ L. Budapesti Szemle VI. 36. s követ. II.

²⁾ A r a n k a rajzolata 8. 9. II.

nácskozás fölötte akkorra halasztatott, midőn a rendek közt a kormányzék is megjelenend¹⁾. Ez ápril 15-én megtörtént²⁾. Az eszme mint ilyen el lön fogadva, de a nyelv mívelésénél szélesb alapot tűztek ki. A kormányzó felhivta a rendeket, hogy a maga kebeléből nevezzen ki küldöttséget, melyhez ő is csatol tagokat. A rendek bizottmánya 19 tagból állott. 14 ezek közül (s ezek közt hat mágnás, négy nemes, köztök Aranka, négy szász) a maga kebeléből telt ki, sőt a professorok közül (köztök Bolla Márton és Szatmári Mihály) adatott hozzájuk, hogy készítsenek tervet „a magyar nyelv és tudományok mívelésére.”

E bizottság munkálatát jul. 20-án bemutatta az országgyűlésnek, hol azt felolvasták, megvitatták s megállapíták³⁾. A társulat alapjául kijelöltettek: a bonfűsítés jövedelme (melynek fejében ugyane gyűlésen Vitt Vilmos 50 aranyat, később aug. 6-án Vinkler Miklós 100 s Etienne András 100 aranyat ajánlottak), önkénytes adakozások (például csupán b. Nalácz József 1000 firtos alapítványára utalunk), azon élelmek kifizetetlen ára, melyeket Józsefnek a török háború alkalmával a nemesség előlegezett.

A társulat elé három czélt tűzött: 1) hogy a magyar nyelvet egész Erdélyben általánossá tegye egy magyar nyelvtan és szótár kidolgozása által, melyeket Gyarmati és Ráth Mátvás már dolgoztak is, görög-magyar-, szláv-magyar-, örmény-magyar stb. nyelvtanok készítésével. Rendeltessék el e czélra; hogy az elemi iskolákban a magyar nyelv s a tanodákban a tudományok magyarul taníttassanak, a hivataloknál, postáknál, kamaránál hozzassék be a magyar nyelv s egy nemzeti színháznak felállítása is soroztassék a társaság gondjai közé. 2) Hogy a tájbeszédék közti különbözőség megszüntetésén törekedjék s e czélra a Máriafi Magyar phraseológiájának példájára minden vidék sajtáságos szavait és tételeit gyűjtsék össze s jelöljék meg a két ország különbségét az igeidők használatában: 3) Hogy a magyar nyelv bővítettessék. 4) Hogy a magyar nyelv szélesbítettessék: e czélra két szabályt állít fel, régi szavak megújítása s új szavak készítése körül, kötelezvéen a társaságot arra is, hogy az új könyvek irányára ügyeljen.

De e társaság elé más czélt is tűz a bizottsági munkálat. A nyelvmívelés mellett a nemzet növelését is feladatává teszi. Adjon ki népszerű könyveket a babonák ellen, ostorozzá a ros szokásokat Horatius, Phaedrus, Rabener, Adison, stb. példájára. Az ismereket népszerűsítse. Különös gondot fordítson a hazai történetírókra, az idegen nyelven készületeket fordíttassa le magyarra, a magyar könyvekből jegyzéket készíttessen, terjessze a népkönyveket, más

¹⁾ Erdélyi 1790¹/₁ országgyűlés jegyzőkönyve 281.

²⁾ Ugyanott 367—8 ll.

³⁾ 1790¹/₁ országgy. jegyzőkönyv 574. l. A bizottmány munkálata magyarból deákra fordítva, töldelek 131, s köv. ll.

országok különösen az örökös tartományok helyes ismeretét, tartson könyvtárt és gyűjteményeket, szerezzon össze mindent, mi a haza ismeretére szolgál, képeket, pénzeket, czimeket, feliratokat, régiségeket, statistikai adatokat, az idegen classicusokat fordítsa le magyarra s a magyarokat, milyen péld. Zrinyi Miklósnak a költeménye, németre vagy francziára.

A társaság szervezetét illetőleg, valamint mondhatni a felelősi is, az ő rajzolatának bővebb körvonalozása, egészen az Aranka terve fogadtatott el, a titoknoknak 500 s az irnokoknak egyenként 200 fr. határozatván. A társaság évenként két kötetnyi folyóiratot bocsát ki.

E munkálat az Aranka tollából került ki. Elfogadtatván az országgyűlés által, ohajtá azt Aranka nyomon életbe léptetni. Aug. 1-én e czélból egy újabb rajzolatot bocsátott ki, tulajdonkép a bizottmány munkálatát bővitve s a társaság munkakörét mindenütt megjelölve, úgy hogy azt negyvenre szaporitá fel. Megtoldá egy ponttal, mely szerint Naláczy, Teleki Sámuel, Szamosújvár, Ebesfalva ¹⁾, Vitt és Rettegi alapítványai évenként 1071 frt jövedelmet adnak, melyből a titkár fizetése 500 frt, egy irnoké 200 frt s folyóiratokra és könyvekre 200 frt kitelnek addig is, míg az alap megszaporittatnék. Ohajtá, hogy nyomon életbe léptetessék, az adakozás tétessék országossá, s maga előlegesen 3 évre felajánlá fizetésének tizedrésztét, a megválasztandó titoknok jelölje ki a tagokat kormányzói helybenhagyás mellett, s azok közül válaszszon egy igazgató tanácsot, hogy munkálatait kezdje meg s azokból egy kötetet 1792. elejére adjon ki, melyre két forintjával előfizetést is hirdetett.

A társaságról a rendek törvényezikket (a XLV-iket) irtak s azt megerősítés végeit a többiekkel fölterjeszték. Ki volt ebben fejezve az 1790. nov. 2-iki udvari rendeletre támaszkodva, hogy a magyar nyelv, nem ugyan a többieknek mellőzésével, minden iskolában tanítandó, s hogy a nyelv felvirágoztatására egy társulat alakítását tarták szükségesnek, melynek megerősítését ő felségétől, mint született magyar királytól, bizton várják.

Ez országgyűlés 1791. aug. 9-én tartá százegyedik és utolsó ülését. Korábbi példák szerint egy követséget nevezett ki, mely az általa szerkesztett törvényezikket terjessze az uralkodó elébe. A követség utasítása nyomán külön fölterjesztés mellett mutatá be a nyelvmívelő társaság alaprajzát ²⁾.

Az 1792. aug. 21-én megnyilt országgyűlésre leküldettek a törvényezikkek megerősítve. De 162 törvényezikk közül 64 nyert

¹⁾ E két város azért, hogy sz. k. városi rangra emeltettek, ajánlottak 4000 aranyat. Lásd 1791. országgyűlés 589. 610. II. 1792. országgyűlés. 109-ik I.

²⁾ Az 1792. orsz. gyűlésen a deputatio jelentése a 136. és 137. II.

helybenhagyást, a többiek vagy visszavetettek, vagy a „systematica deputatio“-ra bizattak. Ezek sorában találjuk a 45. art. is ¹⁾, mi a fölterjesztvénynek hallgatás által való elejtését jelenté.

A rendszeres bizottság a következő évben feladatához képest tárgyalás alá vette az országgyűlési köldöttség munkáját, s ahhoz némely adalékokat készített, de lényegében elfogadta az előrajzot ²⁾. Ugy látszik, e bizottságban is Aranka György nézeti jutottak túlsúlyra, s ha e férfiú a tollat nem vezette is, de adott irányt. Azonban a bizottságnak egy másik tagja Rosenfeld Fridrik kormányzéki tanácsos a szász nemzet érdekében a munkalat némely pontjaira észrevételeket készített; oly természetűeket, melyek annak elejtését lényegesen előmozdíthatták. Ezeket három pontban foglalta össze.

1) Örömmel üdvözli a tervet, de most, midőn a pénz szüke országszerte nagy mértékben érezhető, óhajtana azt szűkebb körre szorítani, mintha a munkalatnak egyik lényeges hibája nem épen ez lett volna.

2) Az alapot illetőleg a honfűstítés díjának harmadát a szász iskolák javítására kívánja fordíttatni.

3-ik és legnagyobb kifogása a bevezetés ellen volt, mely a magyar nyelvet országossá kívánta tétetni s annak elérését a társaság fő köteletségévé teszi ³⁾.

A példa, daczára a kormány mellőzésnek, gyűjtött. A soproni mintájára a nagy-enyedi tanulóság egy ifjú társulatot alakított, mely munkalatait 1792-ben „Parnasszusi időtöltés“ név alatt a Benkő Ferencz szerkesztése mellett sajtó alá bocsátá. A nyelvmivelés eszméje más téren is buzgó törekvésekre talált. Az ismeretes finnista dr. Gyarmathy Sámuel 1791-ben egy magyar nyelvtant készített, mely pályázat volt a Görög- és Kerekes-féle jutalomra ⁴⁾, melyet július 20-án báró Jósika Antal bemutatott a rendeknek oly ajánlattal, hogy annak kiadását eszközöljék. A rendek egy jó magyar nyelvtan szükségének érzetétől áthatva, az ajánlatot szívesen fogadják s előleges vizsgálatra szakértőknek

¹⁾ A leirat, mely a kihagyott articulusról számol, 43-ik pontjában említi 1792. orsz. gy. 110.

²⁾ Synopsis systematis generalis scholarum publicarum M. P. Transylvaniae egy fejezete: „Opinio deputationis de societate literaria hungarica.“

³⁾ Rosenfeld, Reflexiones circa planum erigendae Societatis ad culturam lingvae Hungaricae destinatae. 1793. mart. 21. Referada. Eredetije Mike Sándor úr birtokában Kolozsvárt.

⁴⁾ A jutalmat dr. Földy János nyerte el, a beérkezett pályamunkák a kolozsvári, enyedi és debreczeni tudósok által megvizsgáltván, alkalmat adtak a híres debreczeni grammatica keletkezésére. Lásd a debreczeni grammatica bevezetését.

kiadnak. Ennek következtében 1792-ben a rendek a Natorg. által a magyar nyelv előmozdítására küldött 1500 frból kinyomatását elrendelék. Az összeg egy harmadát a szerzőnek felajánlván. A munka 1794-ben két kötetben „Okoskodva tanító magyar nyelvmester“ czim alatt meg is jelent.

Mig ekkép a nyelvmivelés terén jelentékeny előkészületeket tettek, egy más társulat már megalakult és működéshez kezdett. Ez volt az erdélyi történeti kéziratokat kiadó társaság. Alig hogy Aranka a közönség elé lépett tervével, melyből mint láttuk a történeti munkákat sem feledé ki, a kormányzó gr. Bánffy György belátta, hogy a felállítandó társulat nem lesz képes a magyar történeti kútfők kiadását eszközölni. Erre különtársaság kell! Aranka erre is nyomon kész volt egy tervvel, mely még azon évben elhagyta a sajtót s az alakulandó egyesület feladataul a kéziratban levő történeti források kiadását teszi.

1791. máj. 12-én az ország rendei a kormányzó elnöklete alatt alakító közgyűlést tartottak. A társulat tagjává lehetett mindenki harmincz arany lefizetésével, melyből 10-et előlegesen s a többit a szükséghez képest később kellett lefizetni. Ezért a társulat munkáiból tiszteletpéldányt nyerendnek. E gyűlés megalakítá az igazgató tanácsot, elnökke gr. Bánffyt, titoknokká gróf Bethlen Gergelyt s pénztárnokká gróf Teleki Lászlót jelölven ki. Csakhamar 78 főúr és hölgy irt alá ¹⁾. Az igazgató-tanács rendszeren megtartá gyűléseit. Aranka elkészíté az erdélyi scriptoroknak hézagos bár de az idő rövidségéhez s elfoglaltatásához képest elég czél-szerűen rendezett jegyzékét, mely nyomon sajtó alá adatott s annak szaporítása végett a kormányzó költségén 1793. őszén utazást is tett Benkőnél és a székely földön, s az ekkép bővített jegyzékét a nyelvmivelő társaság munkái I. kötetében tette közzé. Az előbbi sorozat az akkori jelesebb történetbűvarókkal közöltetett, kik hajlamukhoz képest egyes íróknak közzétételét elvállalák. De szavát csak az egyetlen Eder váltá be, ki Schaeseust, Simigranusnak első könyvét, Felmerhez általa irt jegyzeteket s Haner 2-ik kötetét világ elébe bocsátá, munkálatokat, melyekkel a critica historiában halhatatlan nevet vívott ki magának, de ki azokkal bebizonyítá, hogy éles kritikai ész párosulhat elfogultsággal s nagy mértékben szűkkörű világnézettel. A társaság létezésének utolsó életjelét. 1803-ban adta; azon időn túl nyomát veszti a fürkésző ²⁾.

¹⁾ Nyelvmivelő-társaság munkálatai 179. s köv. II. V. ö. Akadémiai Évkönyvek I. 83.

²⁾ De miért adatott előny az Eder scriptorainak a Benkő magyar történetirói felett? akkor midőn e tudományos férfiú már jóval e társulat alakulása előtt készített egy lajstromot a magyar kútfőkről? Aligha nem e férfiú gyengülésében találjuk meg a kellő okot. A kormányzó 1793. őszén Arankát leküldte Benkőhöz a kéziratok ügyében, de ez őt

De fenállása és létezése Arankát azon gondolatra bírta, hogy a nyelvmívelő társasággal is lehetne egy felállítási kísérletet tenni. Ugy tapasztalta, hogy a buzgalom naponként csökken, hogy a lelkesedés apadóban van, a várakozást már hosszasan tartják s belátta, hogy a társaság meg nem erősítése által legbiztosabb eszköze a terv teljes megsemmisítésének. Azt hívé, hogy egy fenálló társaság, mely folyton működik, legalkalmasabb a lelkesedést ébren tartani, s e célból 1793. dec. 3-án néhány hazafival „merész próbát tett.“ Elkészíté „egy magyar nyelvmívelő útkészítő társaságocskának“ alapszabályait s azt irt napon benyújtá kormányzó gróf Bánffy Györgynek, megkínálván őt az elnöki székkel. Az alaprajz lényegében a régi terveket eleveníté fel, a különbség annyi volt, hogy a titoknok ingyen folytatá hivatalát. A kormányzó elvállalá az elnökséget, de minthogy a társaság székhelyül Marosvásárhely volt kitűzve, — a hol t. i. Aranka lakott, — helyettesül gr. Teleki Mihályt nevezte ki.

És ezzel a társaság megalakultnak nyilvánítá magát. Megkezdé üléseit Maros-Vásárhelyt jun. 15-én, a másodikat 17-én tartá, a harmadikat 21-én. Ezen már a kormányzó elnökölt, kit Aranka ünnepélyes beszéddel fogadott, számolván előtte a társaság megalakulásáról¹⁾. Azonban csakhamar kitént, hogy pénzalap nélkül lehet ugyan gyűléseket tartani, de társaságot szervezni nem.

A felajánlott pénzek nem folytak be, mert a kormány meg erősítése a főtársaságra késett s most Aranka egy körlevelet bocsátá ki 1794. Aug. 1-én, melyben felszólítá a hazafiakat és honleányokat, hogy legalább évenkénti 5 frt. lefizetésével avassák be magokat a tagok sorába, különben „a fő rendek buzgóságát meg nem kötvén. Az írók munkáikkal vagy nyomtatványaikkal is tagokká lehetnek.

E szerint az útkészítő társaság munkás és fizető vagy tiszteltbeli tagokból állt, kik azonban a gyűlésekben hasonlólag részt vettek. Azonban Aranka reményei és várakozása így is teljesületlen maradtak. A társaságnak lelke, föntartója, központja volt a mindenható titoknok, ki, mondhatni, egy maga volt mindenütt és minden. Ő és társai buzgalommal és lelkesedéssel fogtak hozzá, a nélkül, hogy megmérték volna, mit és mennyit bírnak meg. Tagot annyit vettek fel, mennyi minden korláton túl hágott s nagy részben olyakat, kik csak a számot szaporították s valóban mit sem

annyira betegnek találta, hogy majd mit sem végezhetett vele. Jelentésében mindamelltt gazdag történeti kincseket sorol elő, melyeknek a társaság számára megszerzéséhez reményeket nyújtott. Ugyanez alkalmommal a székely földön tett kutatásai sikeresek voltak a fölfedezés dolgában, melyek mindamelltt kiadásokat nem eredményezték. L. az Aranka jelentését Új Magyar Muzeum 1854. I. 403. s köv. l.

¹⁾ A nyelvmívelő társ. munkálatai 35. l.

tettek ¹⁾. A munkakör, melyben mozogni törekedtek, mondhatni, mindent magábanfoglalt, mi csak a honismerésnek bárminő ágába vágott. A nyelvmivelés ennek épen legkisebb részét tette, mintha érezték volna, hogy igaza van Kazinczynak, ki szemökre lánnya, hogy ha „historiai vagy philosophiai tárgyat tesznek czélül, senki sem botránkozik meg rossz magyarságokon, de ha nyelvmivelés peng szájokon, píróság éri.“ Statistica, gazdaság, természetrajz, régiség, szépirodalom, geologia, ásványtan stb. fordul elő gyűléseiken, melyeket koronként, időhöz nem kötve, tartottak s melyeknek tárgyait részben irodalmi felolvasások, részben pedig a társaság gyűjteményeinek szaporításáról tett jelentések és megbizások statistikai és népisme, a társaság gazdaságára vonatkozó kimutatók tették.

Figyelmeiket mindenre kiterjeszték. Mindenféle gyűjteményeket és könyvtárt szerveztek, diplomákat s régiségeket gyűjtöttek. Egy ifjat azért hívtak meg tagnak; mert jó faültetőnek ismerték, följegyezték a tutaj jövedelmét Gyergyóban, szerzetek gyökeret oly fűből, mely az inyhúst gyógyítja, szóval mindent, a mi csak a gyűlésekben valaki által megemlített, nagy figyelemmel karoltak fel. Ugy látszik, hogy igénytelen név alatt oly tudós társaságot akartak, mely minden létezőnek munkakörét nemcsak fölelته, hanem túl is szárnyalta ²⁾. E rendszer nélküli kapkodás, az erőnek eme megosztása nem volt alkalmas növelni a részvétet, mely láthatólag csökkent még azután is, hogy munkálatainak első darabját 1796-ban kiadta.

E kötetben nyelvtudományi, honisme, és szépirodalmi czikkek jelentek meg elég változatossággal és tartalmassággal. De bár e munkálat a szunyadó lelkesedést még egyszer felgyújtá, s bár az országban mindenfelé élénkebb figyelemre, nagyobb részvétre méltaták: de sem ez, sem Arankának soha nem lankadó munkássága nem tarthaták vissza az észrevétlen hanyatlástól, mely felé szerkezetének hiányai vezették. Minden töke nélkül oly széles alapra fektetve, melynek kivihetlenségét magok is belátták, még munkálatainak teljesen elkészült második kötetét sem bocsáthaták ki.

Ily körülmények közt, hogy a lelkesedést újra felgyújtsa s talán hogy az elszászosodó philohistorok ellenében magyar források kiadását eszközölje, 1797-ben Aranka Erdélyben utazást tett, melynek eredményéről még azon évi oct. 4. és 5-én tartott XXVII. ülésben beszámolt. Legérdekesb pontja volt e jelentésnek a Benkőnél tett látogatás eredményének felszámllása, kitől valóban nagy becsü nyomtatványokat s kéziratokat nyertek, s kit közre-

¹⁾ Gróf Teleki László Buzgó Esdeklései 167.

²⁾ L. e társaság jegyzőkönyveit Új Magyar Muzem 1855. I. 411., Quartalschrift VI. 280., VII. 74. II. V. ö. Teleki Esdeklései 167. s köv. II.

munkálásra szólítottak fel. Megfoghatlan, hogy e gondolat ily ké-
sön fogamzott meg bennök.

A harminczadik ülésben elhatározzák, hogy a gyűlések jegy-
zőkönyvét a Quartalschrift útján közzéteszik. S ezt nyolcz gyű-
léssel (XXXI—XXXVIII. 1798. jan. 21-maj. 17.) meg is tették.
Még ezekből látható, hogy Aranka mindig tudott a felolvasásokra
tárgyakat s a társaságnak ajándékokat szerezni. Azután ez is
megszűnt s a kellemetlenségek napónként szaporodtak. A kör-
mányszék, mely kezdetben sem nem ápolta sem nem gátolta, részt
kezdett venni belügyeiben, kormányzatába mindig több-több be-
folyást követelt s mint Teleki László mondja „nagyon dicasterialiter
akarta kormányozni“¹⁾. Aranka naponként aggúlt, erélye és tü-
relme fogyott, mig nem 1810-ben felhagyott a gyűlésekkel.

A társaság ezzel meg volt szüntetve; hisz, hogy eddig fenállt,
azt is csak egyetlen embernek köszönhető. Irományait ma a ko-
lozsvári lyceum könyvtárában őrzik mint letéteményt.

A nagy zajjal megindult egylet halála minden zaj nélküli
ment véghez. Alig vette észre, alig sajnálta valaki, mert már léte-
zése is alig volt említésre méltó. Aranka azért nem kárhoztatható.
Igaz, hogy ő gyenge és hiúságokkal telt ember volt, hogy számítani
nem tudott s többet akart mint a mennyit ereje megbirt, s ezzel
befolyt arra, hogy az általános lelkesedést közönösség váltsa fel:
de buzgalom, erély és kitartás hiányát nem vethetni szemére. A
társaság 18 éves fenállása, helyesebben, küzdelme a körülmények-
kel nagyon is tanúskodik e tulajdonai mellett. Csak egy az, miért
öt nem mentheti ki egészen, hogy a midőn tervének czélszerűtlén-
ségéről meggyőződheték, akkor is makacssággal ragaszkodott
ahhoz, a körülményekhez nem alkalmazkodott s a szerkezetet nem
tudá vagy nem akará olyannal pótolni, mely a fenállást biztosí-
totta volna, s még ez esetben is nagyobb vád száll azok fejére, kik
mülékony lelkesedéssel s nagy zajjal felkarolák s oly hidegen,
mondhatni, oly könnyelműen elejtették az ügyet.

Egy más lényeges oka is volt a megszűnésnek. Az 1791-iki
nemzeti fölébredés oly élénk és mozgalmas irodalmat szült, mely a
fejedelmek korszakát még egyszer föleleveníteni látszék. Általános
sürgés és mozgalom mindenütt. Fábián Dániel és Cserei Elek Sze-
benben magyar hírlapot alapítottak. 1792-ben nemzeti színháznak
vetették meg alapját magok a rendek²⁾, mely gróf Teleki Lajos
igazgatása alatt hat évig állta fen, s maga után vonta egy halmaz
színmű megjelenését. Az első kevés ideig csak tengett, s az utolsó
a hanyatló részvétnek lett áldozata. A lelkesedés nem talált köz-
pontot s lassanként kialudt. Erdélynek megszűnt külön magyar
irodalma lenni, az beleolvadt a magyarországiába. Itt Széphalmon

¹⁾ Esdeklései 168.

²⁾ Az 1792-iki országgyűlés jegyzőkönyve 322. lapján.

meg lön találva a központ. A mester példája élénkséget, haladást idézett elő s Erdély is lassan ugyan, de e tengely körül forgott. És az agg Aranka 1810-ben mondhatni nem a társaságot szüntette meg, csak egy hivatalos színezetű baráti összejövetelnek vetett véget.

MÁSODIK FEJEZET.

Néhány év múlva Erdély lelkesedése, a hamu alá rejtett parázs, új lángra gyúladt.

Gróf Gyulay Zsuzsánna 1809-ben a Kazinczy ajánlatára Döbrentei Gábort nevelőül fia Lajos mellé vette. Ez növendékeivel 1813-ban Kolozsvárra költözött. Csakhamar irodalmi kört tudott maga körül teremteni. Erdélyi Muzemának tizedik füzetében tizenhat köztiszteletű s tudományosságokról ismert férfiú neveit számlálja fel, kik koronként megjelentek szállásán tudományos felolvasások és vitatkozások tartása végett. Karöltve ezekkel 1814-ben megkezdé az erdélyi Muzem kiadását s négy év alatt tiz füzetet bocsátott világ elé. Ez lön csirája egy újabb erdélyi tudós társasági törekvésnek, melynek mondhatni csak hajnalát érte meg az 1817-ben elhunyt Aranka.

Döbrentey méltó utódá volt e férfiúnak törekvéseiben, ha a buzgalmat és lelkesedést veszszük. A szerkesztő botlásai, az írónak hibái és fesszései nem tehetnek elfogulttá bennünket, midőn igyekezetének méltatásáról szólunk. Megértette az idők kívánatait, s midőn azoknak teljesítését munkába vette, a lelkesedést, mely keblét dagasztá, országossá tette. És a kis társaság, mely négy éven át egy folyóirat szerkesztésének terheit osztá vele, és az egyszerű lak, mely az ezzel kapcsolatos tudományos vitaközönsáiknek színhelye volt, bölcsőjévé leendett egy nagyszerű hazai intézetnek.

Csakhamar általánossá lett az eszme, hogy Erdélynek tudós társaság kell, s mert országgyűlés már hosszab idő óta nem tartatott, melyen azt a nemzet képviselote tárgyalhatta volna, legczélszerűbbnek hitték a törvényes terre állani s a nyelv-mívelő társaságot eleveníteni fel módosításokkal. Az eszme ott adta az első életjelt, hol az első megszűnt: Maros-Vásárhelyt. Székely Mihály itélőmester és Cserei Miklós táblai ülnök felszólíták Döbrentey Gábort, készítsen előrajzot, mikép kellene az erdélyi magyar nyelv-mívelő társaságot föleleveníteni?

Döbrentey elkészíté azt, s az első, a mit kívánt, az volt, hogy a társaság tudományos legyen. És belátva, hogy az elsőnek hiánya a tárgyak összezavarásából állt, öt osztályt ajánlott: nyelvtudomány, történet, philosophia, mathesis és természettan. Három folyóiratnak kiadását, s a külföld remekjeinek lefordítását tűzte ki czélül, azonkívül ohajtá, hogy tudományos kérdésekre pályázatok hirdettessenek. S mert az is tisztán állt előtte, hogy pénz nélkül

mihez sem kezdhetni, költségvetést csinált. Alapjául 62000 v. frtot ohajtott. S most a főkormányzót pártfogásra szólítja fel: mit ez 1818- márcz. 31-én Döbrenteyhez írt válaszában a fölelevenítendő 1791-ikinek alapján meg is ígért *).

S most Cserey és Székely megkeresték a rendek helyettes elnökét gr. Teleki Pált, hogy tartson gyűlést, mely az alaprajzot tárgyalja. Ez jun. 21-én megtörtént Marosvásárhely intelligentiája közül 30 férfinak jelenlétében. Az alaprajzok itt Cserey Miklós elnöktele alatt egy választmánynak adattak ki az észrevételek megtétele végett. Jul. 1-én újabb ülés tartatott, mely az alaprajzra tett észrevételeket vitatta meg. Terjesztették a munkálat a kormányzó elé: lön a határozat. Ezenkívül még az Aranka számadásait vizsgálták meg. S midőn ígéretekben mintegy 30,000 frtnyi alapra lehetett kilátás; a „nemzeti nyelvmívelő és tudományos társaság“ a létesülés küszöbén áll.

S ennek eszközzésére a következő év egészen alkalmasnak látszék. Kolozsvárt akkor birtokvizsgáló szék (productionale forum) tartatott s ezért az aristocratia nagy része, melynek különben is Kolozsvár volt a székhelye, a főispánok, főtisztek itt valának. Országgyűlésre kilátás nem lehetvén, ez alkalmat ragadák meg föleleveníteni az elszunyádt lelkesedést, s e czélból máj. 25-én értekezést tartottak. Gr. Teleki Pál, egyike a leglelkesebb főuraknak, Cserey Miklós, Földváry Mihály és Csala Sámuel egy erőteljes felhívást, mely a másodszer nevezett által lön fogalmazva, nyújtottak be a tanácskozóknak.

„Urak, hazafiak! — mondák ebben. — Az embert embernél nem a köntös, nem a jószág, nem a szerencse ajándéki teszik előbbvalóvá, — semmisem azok közül, a mik inkább függenek másoktól, mint magunktól; az emberi legnemesebb tehetségeknek, az észnek és izlésnek kifejlődésében, gyarapodásában és az ezekkel egyesülő nemes akaratban, tettekbe kiomolva áradva áll az ember nagysága!

Szép az egyenkéntvaló emberek előmenetele is. Szép, díszes és hasznos! De mikor ezek arra is útat nyitnak, hogy a többi is, a nemzet nagyobb része is eléballaghasson az emberiség kifejlődésének mezején, ez az a mi fejekre nyomja az egyenként eléhaladtaknak a dicsőség koszorúját és őket holtok után is élteti.

Minden nemzetnek, mely még el nem enyészett, saját nyelve van. Ez az a folyam, melyben úsznak mindnyájan; ez az, a melyen az észnek és izlésnek kincseit (a két Indiákénál drágábbakat) mindenhez juttathatják. A kik más úton veszik, csak magoknak nyerekedtek, ha csak ők is ezen a közúton másokra ki nem terjesztették, olyanok, mint a kik álútagon lopják bé a kereskedés szereit.

Csak egyenkéntvaló megkülönbözött személyek azok, valahányan e bünbe esnek, melylyel nemzetjeket megtagadni láttatnak. Ugyanis,

*) Akad. évkönyv. I. 43.

valamint az idegen országok becses terméseit csak magunkért hozni be az egoismusnak divatlansága, s a jó izlésű ember, ha magát akarja is vélek könnyebbitni, egyszersmind arra néz, hogy terjedjen az ő honában is a szépnek esmérete, izlése, — szintugy a mások nyelvén gyűjtött értelmet is főképen azért szerzi meg a jobb ember, hogy másokra is terjedjen hazájában, hogy részesüljenek mások is annak jóvoltából, azok tudniillik, a kikkel együttél s a kiknek sorsától egészen sohasem választhatja el senki bűn nélkül a magát. Ha elválaszthatnók is, csupa jégben épített ház lenne, melyet az első déli szél elsüllyeszthetne.

Hazafiak! Illő és szép is más kimiveltebb népek nyelveit megtanulnunk, de nem azért, hogy felekezetünk előtt értetlen hangon fecseghessünk s büszkék legyünk avval, a miben semmi érdem nincs, hogy sokan nem értenek minket, hogy mi egymást csak egynéhányan értjük. De esztelen gondolat volna és durva érzés; mert a Teremtő az érthető szólás tehetőségét nem a mi hivalkodásunkra, hanem a gondolatok közlésére adta. Azért kell tanulnunk más nemzetek nyelveit, hogy azt, a mit azoknak a magosabbra jutott elméi szépet, jót, hasznost feltaláltak, kiadtak, általvégyük, felekezetünkkel, nemzetünkkel megértessük, megérezessük, hogy saját hazánk nemesebb kimivelődésének czéljára fordítsuk. Ezt csak saját nyelvünkön tehetjük meg. Így tettek más nemzetek is és ezen az úton jutottak felsőbbiségre!

S később áttér a nyelvmívelő társaság történeteire; s „megindult — folytatja — a munkálkodás, de az intézet tudtunkkal soha sem készült el, vagy nem látott világgosságot. — A mi kezdődött a felbuzdulás idejében, annak előmenetelét a meghülés gátolta, a mi belőle kerekedett nem sok. Telei s nyarai vannak a közjóra törekedésnek, a nemes hazafűségnek; az ősz a tél követte, a tél pedig, a mit a tavasz kiszőlít s megnövel, a mit a nyár gyarapít s az ősz megérlel, el szokta hervasztani. Itt a tél a tavaszt igen hamar követte, a magos reménység bimbói lehullottak a dértől. — Tett a közelebről múlt időben is egy magyarok buzgósága új mozdulatot. A muzeumban becses darabok terjedtek ki. A nagyobb magyar hazának szorgalmatos fia megpirított bennünket felülmúló buzgóságával; de ez az újabb munkálódás is félbeszakadott a segedelmezésnek hiányossága miatt; még mind tartanak a téli napok.

Hát örökösen tartson-e az a gyászos tél? Sohasse kövesse tavasz? Ha a mérges burjánokat a dér elfonyasztotta, egy okos ember sem sajnálja, de az ész és izlés kimivelésének virági, ezek a megbecsülhetetlen drága virágok, melyek a Haza közjavára, a maradék hasznára, a király és a nemzet igaz dicsőségére a leggazdagabb termést ígérték, az egoismusnak vagy az elaléltságnak sanyarú derei miatt sohasse újulhassanak ki? sohasse jussanak gyümölcsözésre?

Hány ezereket nem vesztegettek némely tehetősebb hazafitársaink a divatlanságra *) és hivalkodásra? Hát a haza közjavának legsü-

*) Erdélyi tájszó = telhetetlenkedés.

keresebb munkálására semmi se jusson? — A nemeslelkű ember, a ki hazáját s maradékát szíven hordozza, kész lesz a valóságos szükségéitől is elvonni, hogy a köz előmenetelt fölsegítse. Kiki magát fogja e részben kimutatni, hogy mit ér és mennyi becsületet érdemel a hazától. A közvélekedést, mely még a leghatalmasabbaknak is bírāja, a bírói székéből sóhasban lehet lebuktatni. Ez ellen a másokkal nem gondoló kevély hiában trucczol, mert ennek az itéletét s itéletének következeit meg nem gátolhatja! — A haza mosolygása s a maradék áldása olyan jutalmak, melyeket csak derék cselekedetekkel és megbizonyított nemes érzeményekkel lehet megszerezni! A ki ezeket megveti, csekély ember. — Most sókan vagyunk együtt; nem egész ország, de az országnak nagy és tündöklőbb része. — Ébredjünk fel a tunyaságból, melybe a csekélyebb s magános indulatok áttattak, serkenjünk fel az igaz jónak munkálására.

A pénz szűk, de nem olyan szűk, mint 1790—91-ben, csak akaratum legyen, összehetünk annyit, a mennyi egy magyar tudományos egyesülés föllevenítésére elegendő.“

S végül következőkben foglalá össze az indítványt. „Kedvező időben nyitjuk meg közjóra szánt igyekezetünket; fejedelmünk megbecsülhetetlen jóságán kívül még az is kívánt kimenetellel kecsegteti reménységünket, hogy él az a nagy férfi, a kinek védelme és igazgatása alá ajánlották volt hazánk képviselői a magyar tudományterjesztő egyesülést. Azt a nagy férfit, tetézve érdemmel, tetézve királyi kegyellemmel s a hazának tiszteletével, talán egyikért azért tartotta meg nekünk sok betegeskedései között a legfőbb gondviselés, hogy ezen tiszta intézetnek munkába vételével is szaporítsa emlékezetének sugárait a messze kinyúló századok előtt.

Bizodalommal legyünk, és hogy hozzáfoghassunk a dologhoz, tegyük meg sietve az első lépést. Gyűljünk össze barátságosan valamelyikünkhez, értsünk egyet, küldjünk egy tisztességes követséget a mi közönségesen tisztelt főkormányzónkhoz. Kérjük, hogy gyűjtsön össze mindnyájunkat, a kik ebben a városban megjelenve vagyunk, a maga bölcs és szelíd előlülése alá, ha rengeteg gondjai s temérdek foglalatossági engedik, — ha pedig sokasodott dolgai erre nem engednék reáérkezését, annak itt jelen hazánk nagyai közül olyanok, a kik közül valakit főkormányzónk megbízhat, és a kinek akármelyike is szívére fogja venni jó szándékunkat. Csak az első lépést megtegyük, a többi önként következik, s a maradéknak nagy szolgálatot tészünk“ *).

Az indítvány lelkesedéssel lön fogadva, s a kormányzó más napra, máj. 26-ára, megadta a közgyűlés-tartási engedélyt. Annak elnökévé az ősz Haller Gábort nevezte ki. Az országgyűlési terem megtelt hallgatókkal: az aristocratia tagjaival, hivatalnokokkal és tudományos férfiakkal. A gyűlés is ott kívánta folytatni a dolgot, hol az 1791-ki munkálat elejtetett. Az előrajzot felolvasá

*) Közölve az eredeti kéziratból t. Mike Sándor úr birtokában.

Hollaki Antal, kormányzékeni titkár. Az előző fogadva, s hogy a munkálat megkezdethessék, megválasztattak a hivatalnokok: elnökké gr. Teleki Pál, alelnökké gr. Kemény Miklós, titoknokká Döbrentey Gábor s pénztárnokká Ágoston János; főbíró Cserey Miklós a kötleveleket készíté el, s az új tagok választásával a három első bizatok meg. És a gyűlés a legszebb remények közt oszla szét.

A bizottság megkezdé munkálatát s csakhamar kijelölé az első tagokat: Buezi Emilt, Deáky Sámuelet, Fekete Ferenczet, gr. Kornis Mihályt egyszersmind altitkárt, Koros Imrét, Méhes Sámuelet, Molnos Dávidot, Szász Mózeset, Szilágyi Ferenczet és Sylveszter Györgyöt. P. Horváth Károly a társaság gyűjteményeinek, melyeknek Vásárhelyről elhozatalát elrendelék, ingyen szállást ígért; s a tudományos munkálkodást gróf Teleki Pálnál megkezdették ¹⁾.

A részvét a társaság irányában élénkül kezdett nyilvánulni, a mint a két elnök által az aláírási ívek kibocsáttattak ²⁾. Teleki Pál, gróf Kemény két, gr. Csáky József, gr. Bethlen Gergely egy ezer frttal kötelezték magokat, többen — és köztök hölgyek — kevesebb összeget alapítottak, úgyhogy egy hó alatt 8700 frt állandó tőkét s mások évenként fizetendő 584 frtot irták alá. S ez összeg bizonynyal tetemesebbre növekedett volna ³⁾, ha a közbejött események lankasztólág nem hatnak a kedélyekre.

Az udvari kancellária még azon évi július 9-ről egy leiratot küldött a kormányzóhoz, melyben a kiadott nyomtatványokból értesülése folytán meghagyja ennek, hogy a gyűlésekre kebeléből egy biztost küldjön azon alkalommal, midőn sem ő sem a kincstárnok nincs azon jelen, s hogy a társulat alaprajzát terjeszse fel. Majd sept. 10-éről egy másik leirat is bocsáttatott alá, melylyel a kancellária nemcsak a szabályok felküldését sürgeti, hanem még a gyűlések tartását is megtiltja addig, míg az uralkodó az ügyben személyesen nem határozand. A határozat okt. 14-én közöltetett gr. Teleki Pállal, s ezzel az addig buzgalommal tartott gyűlések felfüggesztetvén, mondhatni a társaság is megszűnt létezni.

Néhány nappal a rendelet vétele után october 18-án gr. Teleki Pál benyújtá fölterjesztés végett mind a jegyzőkönyvet,

¹⁾ Akad. évkönyv I. 44. V. ö a gróf Teleki és Kemény nyomtatott felhívásaival.

²⁾ Ezek nyomtatványban bocsáttattak szét két kötelezvényformával, mely szerint vagy állandó alapítvánnyal, vagy évenként fizetendő összeggel leheté aláírni. Mike úr gyűjteményéből.

³⁾ Mike úr gyűjteményében megvan Fogaras vidék eredeti levele, melyben ez részvételét megígéri. Ugyanott van egy másik levél Babb János oláh püspöktől is, melyben ez a részvételt megtagadja.

mind az alaprajzot : nyomatékkal hivatkozva azon körülményre, hogy midőn a kormány más tartományokban megerősíti, itt sem foghatja e tiszta igyekezeteket elnyomni akarni. E kérelmet már nov. 5-én az udvari kancellária elébe juttatá a kormányzék ¹⁾, de onnan semmi válasz sem érkezett.

A következő évi ápr. 7-én még egy próbát tett gr. Teleki Pál. Folyamodott a kormányzékhez, hogy eszközölje ki „ezen ártatlan és szent czélnak“ megengedését — „s a késő maradék nagy háladatosággal s érzékeny szívvel fogja megköszönni.“ A kormányzék ápr. 27-én fölterjeszté e folyamodványt : válasz rá a kancelláriától jul. 27-én érkezett : „tartsa magát a kormányzék az e tárgyban kiadott leirathoz addig is, míg Ő Felsége az elébe terjesztett tervre választ fog adni.“ E rendeletét gr. Telekivel aug. 27-én közölte a kormányzék ²⁾.

Azonban legfelsőbb helyről hasztalan várták a választ; sohasem érkezett meg. S a dolog végkép el lőn ez alakjában is ejtve.

HARMADIK FEJEZET.

E kettős bukás nem lankasztott el végkép minden törekvéseket. Gróf Kemény József, mint fiatal ember és kormányzékeli irnok, tanúja volt a második törekvéseknek. Ez hatott lelkére az ifjúnak, ki már akkor a történeti kutatások mezejére lépett. Atyja Kemény Farkas már ismert bűvár s ennek gyűjteménye és a kutatások abban buzdítólag hatottak az ifjúra. A férfi nem lankadt — haladt a megkezdett úton. De gyűjteményeinek gazdagsága s a tudat, hogy minő kincsekkel bir, lelkét aggasztotta. Legszebb nemzeti vagyon a nemzeti történet, s ennek ismeretlen és még nem méltatott forrásait birta a nemes gróf. Még most nála jó kezekben vannak, mi történik halála után? Nem leghelyesebb-e, hogy, mint maga a történet, annak eme forrásai is nemzeti vagyonná legyenek?

Ezek lehettek a nemes férfiú gondolatai, midőn már 1837-ben kinyilatkoztatá, hogy azokat az Erdélyi Nemzeti Múzeum alapjává teszi. Három év múlva gr. Kemény Sámuel, Józsefnek legközelebbi rokona, hasonló nyilatkozatot tesz a maga gyűjteménye, különösen gazdag könyvtára ügyében. S most megint volt alap, gazdagabb a két elsőnél.

Ez volt az erdélyi tudományos igyekezetek harmadik stadiuma, s most a két elsőnél is gyakorlatibb biztosabb irányban. A magyarországi tudományos akadémia fölölseggé tette az erdélyit, mint

¹⁾ Eredeti fogalmazványból, Mike úr gyűjteményéből és et. úrnak másolatából.

²⁾ Az első hivatalos minutából, a három utolsó a hivatalos okmányok másolataiból t. Mike úr gyűjteményéből.

ilyent. A magyar nemzet ébredése által s különösen mióta Pesten egy nagy és nemzeti tudományos központ támadt, az erdélyi irodalom is provinciálissá lett. Ennek csak a fejedelmek korában volt teljes és határozott értelme: midőn a nemzeti és hazafias törekvéseknek e kis hazában volt köz- és súlypontja. Most már minden elkülönítési törekvésök nélküli lett volna. Az unio kérdése már nagy hódításokat tett s ki fogta volna akkor az irodalomban az elkülönést előmozdítani. Erdélynek főleg történetei s honisméje a két pont, melyben saját működésére van szorítva. Mindkettőt földeríteni, megismertetni van hivatva s ennek koriátai közé kelle szorítkoznia azon intézetnek, mely korábban a tudós társaságok útján volt felállandó.

1841-ben febr. 25. a küküllőmegyei gyűlésen felolvasák az alakító grófoknak ajánlatát: történeti, geographiai és statisztikai kézirati és 15,000 kötetet fölühaladó könyv- és ásványgyűjteményeket; fogadják él a rendek, vegyék pártfogásuk alá, mint egy Kolozsvárt nyilvános könyvtárral kapcsolatban felállítandó muzeumnak alapját, s ez érdemben a többi törvényhatóságokat is szólítsák fel. Ez ajánlathoz most egy harmadik, a gróf Gyula y Lajosé is járult, ki becses ásványgyűjteményét a keletkezendő intézetnek adományozá. Kolosmegye márcz. 9-én mély köszönettel tanúsítá elismerését a nemes grófok iránt, s elhatározá, hogy a muzeum felállításának sürgetését a közelgő országgyűlésre követeiknek utasításul adják. És e határozat minden magyar megye és vidék és székely szék által egyenlő lelkesedéssel és buzgalommal lön fogadva.

1841. nov. 11-én megnyilt az országgyűlés. Azon lelkesedéstől, mely országszerte nyilatkozott, lehete látni, hogy a haza atyjai kötelességeiket megteendik. Az 1842. jun. 21-én tartott ülés napirendjéül a főkormányzói lak és nemzeti színház fölötti tanácskozásokat voltak kitzúve. A közönség érzé, hogy nem mindennapi eseménynek leend tanúja s a karzatok megteltek. Némi apróbb tanácskozások után a rendek elnöke jelenti, hogy a napirendre vonatkozólag Kemény József és Sámuel grófoknak egy levele várja felolvastatását.

A levél felolvastatott. Egy pár szóval megemlítve a muzeumok fontosságát, gr. Széchenyi Ferencznek áldozatára mutatva és felemlítve a küküllő- és kolozsmegyei előzményeket, így folytatók:

„Hazánk egyes tagjai is sziveskedtek hasonnemű ajánlataikkal e közzél léteítéséhez járulni, ifjabb Gyulay Lajos gróf, köztudat szerint, ásványgyűjteményét; Dobokavármegye borgói járása szolgabírája Kolozsváry Pál folyó évi januarius 7-éről hozzánk intézett s ide zárt levelénél fogva néhai atyja 296 számú könyveit az állítandó muzeumnak szándékozáván ajándékozni.

Múlt évi irományunk értelmében bátorodunk tehát a fenérintett

gyűjteményeket egy hazánkban állítandó nemzeti muzeum alapjául forrón szeretett hazánk mélyen tisztelt rendjeinek ezennel ajánlani s kegyes elfogadtatásukért könyörögni. Mi a midőn magunknak csupán azon egy kérdést kívánjuk fenhagyni, méltóztassanak a Tekintetes Karok és Rendek könyv-, kézirat-, oklevél- és ásványgyűjteményeinknek hű őrzésével minket mindaddig megbizni, míg a Tekintetes Karok és Rendek által megalapítandó muzeum számára építetendő teremek előkészítettendők s a kineveztetendő fő-könyvtárörnek határozandó év-pénz valósággal fizettetni kezd: nem titkolhatjuk el, mikép nekünk ez alázatos kérésünk nyilvánítására főként az nyújtott okot, hogy a múlt század végtizedében honunkban alapított magyar nyelvvelő s hazai történetiratókat kiadni célzó társaság érdekes könyv- és kézirat-gyűjteményének, mely hazánkunk vala szánva, szükségese hely s ör hiánya miatt irodalmunk tetemes kárára csaknem egészen szétöszlását és eltűntét hazafiúi fájdalommal kénytelemittettünk tapasztalni.

Alázatos ajánlatunk és kérésünk csupán honfíui s honpolgári kötelességünk mély érzetének levén szüleménye, érdemünk felett leszünk jutalmaztatva, ha hogy a Tekintetes Karok és Rendek azt, mit velünk ez érzet ajánltat, kegyesen elfogadni méltóztatandanak; s igen szerencséseknek fogjuk magunkat tartani, midőn e honban a muzeumot ajánlatunkból, melynek nevezetes részét teszi egyikünk, Kemény Sámuel atyjának, néhai Kemény Sámuelnek és testvérenek Kemény Miklósnak érdekes gyűjteménye, a Tekintetes Karok és Rendek nagylelkűsége s böles intézkedése által alapjában létesítve láthatandjuk.

Az olvasást hangos és kitörő éljenzés követte. A lelkesedés, mely minden arézon sugárzott, mutatá, hogy az eszme fogékony keblekre talált. És határozattá lön, hogy egy nemzeti muzeum s ezzel kapcsolatban tudományos akademia és színház megalapítása s elrendezése, egy országház, főkormányzói lak állandósítása, gazdasági egylet, polytechnikum felállítása ügyében tervekészítéssel bízassék meg a központi bizottság, mely terv a gyűlés elé terjesztendő; s hogy e bizottság, midőn a muzeum ügyében tart üléseket, hívja meg az alapítókat is.

S azalatt, míg a bizottság rendeltetéséhez hiven, az alaprajz kidolgozásával foglalkozott s míg egy illetékes és hivatott férfiú Nagy-Ajtai Kovács István szakavatott tollal „Az Erdélyi Muzeum” czimű munkájával a tárgyhoz nyomosañ szólott, újabb-újabb áldozatok lőnek bejelentve. Gr. Gyulay Lajos ajánlatát hivatalos alakban megújítá. Majd jun. 23-án gr. Eszterházy levelét olvasák fel: atyja János anyai Gyulafi ágon lett származása s 42 éves hivatalos helyzeténél fogva Erdélynek polgára, közhasznú törekedéseinek egyik főczéljául azt tűzte volt ki, hogy tehetségéhez képest ezen nemes hazának oly áldozatot mutathasson be, mely ajánlásra méltó, hasznára nézve terjedelmes és a késő maradékra is átmenendő legyen. „Ily buzgó ösztöntől vezéreltetve, még ifjúsága zsengejében honi történetírónk Palma Károly vezérlete

alatt kezdett, s egész élte fogytáig sok költséggel és fáradsággal szerzett régi magyar- és erdélyországi folyó- s emlékpénzek gyűjteményét 1840. esztendei boldogasszony hava 10-ikén kelt végrendeleténél fogva oly föltétellel hagyta nekem, hogy míg élek, azt birjam, kimúlásom után pedig közhasználat végett nemes Erdélyországnak tulajdona legyen, de úgy, hogy az ide hátrább felállítandó Erdélyi Muzeumban helyeztetve, soha onnan el ne szakittassék és a muzeumnak ezen osztálya állandóan alapítója nevét viselje.“ S a nemes gróf most, midőn atyja eszméjét a valósulás pontján látja, ez általa is szaporított gyűjteményt átadja s egy pénztárór fizetésére 5000 frtot alapít.

Az áldozatok folyton folytak. Aug. 29-én Erdély utolsó kormányzója a halhatatlan emlékü gr. Teleki József levelét olvasák. Gyűjteményét, mely „princeps editiók, incunabulák-“ból s más magyar könyveken kívül a magyar akadémia kiadásából áll, felajánlá, ezenkívül egy magyar könyvtár alaptőkéjeül 3000 pfrtot ajánl. Olvasák továbbá dr. Lészai Dániel levelét, ki mintegy ezer darab görög és római s újabbkori pénzt ajánlott. Dec. 9-én a három gr. Degenfeld testvér, Otto, Imre és Pál, több mint 5000 darabból álló könyvgyűjteményökkel, majd dec. 23-án Woirit József izraelita 200 frttal, dec. 30-án Gozó Lajos őrnagy 450 római pénz- s 40 arany értékű éremmel; 1843. jan. 18-án Kovács Miklós 5000 pfrttal, febr. 3-án a Baternai család ásványgyűjteményvel, b. Wesselényi Farkas Napoleón egyiptomi hadjáratának eredeti és igen drága kiadásával járultak a muzeumi alaphoz.

Ekkorra már az országgyűlés határozott. A központi bizottság elnöke gr. Teleki József a dec. 15-iki gyűlésben a rendek elé ferjeszté a muzeum, országház és színház ügyében készített munkálatot. E munkálat most kiadatott köriratra, a közelebbi gyűlésekre pedig napirendre tüzetett ki. A vitatkozás több napig tartott. Az a higgadt-ság és hazaszeretet, a lelkesedés és alaposság jellemzi azokat, mint a tárgy fontossága megkívánta. S a törvényezikk meg lón alkotva, a kis ország jóakarátának és buzgalmának bár eredménytelen, de a történetben mindig dicsőséges emléke. Legyen az „Országos Ferdinand-Muzeum“ — mert így nevezték, — székhelye Kolozsvár, jelesül a piaczori Bánffy-ház, hol az időben kormányzói lak volt, s a megajánlottakon kívül 10000 pfrt. rovassék a magyar és székely nemzeti birtokokra. Az országos feltigyeletet az alapítókon kívül egy kilencztagú bizottság vezesse; láttassék el kellő számú fizetett személyzettel. A törvényezikk 1843. január 13-án terjesztett föl.

A századok, bár ez eszmét méltánylással említék, sőt saját kebelökben is önkénytes adományozással előmozdítandónak hitték, nehogy az előbbutóbb országos ravatal tárgyává legyen, az országos czim ellen bejelenték óvásukat. Nem volt mitől félniök.

Az országgyűlés nemsokára eloszlott s e törvény is az 1791-ikének sorsában osztozott. : megerősítése sohasem következett be. S a dolog ez úton nem sürgetteték többé.

Az állandó bizottság közmívelődési osztálya azonban azon munkálattal feladatának csak egy részét oldá meg. 1845. jan. 13-án összeült, hogy egy erdélyi tudományos akadémia felállításán tanácskozzék. Valóban e gyűlésnek oka nem az volt, hogy minden áron tudományos akademiát állítson fel. Ugy hívé, hogy a muzeum kérdését fogja fölleveníteni s talán biztosabb kerékvágásba hozni, ha visszatér a már egyszer megkezdett ösvényre. Jegyző és előadó gr. Kemény József volt. Véleménye szerint, mielőtt e tárgyban a bizottság határozna valamit, szükség visszatérni a létezett egyletekre, s azoknak alapjai gyűjteményeit rendbeszedni. Elhatározzák tehát, hogy a nyelvművelő, kéziratkiadó és az 1819-iki tudományos társaságok alapítványai, levelezései s gyűjteményei hollétét az illető hatóságoktól ki fogják tudni *). E törekvésnek sem lőn eredménye s a dolog, úgy látszik, megpihent.

S mielőtt ez eszme újult erővel feltámadt volna, a balsors ez intézetet egy nagy kincsétől fosztá meg. 1848. nov. 28-án a szelid és emberszerető gr. Kemény Sámuel gerendi laka feldúlattott azon szilaj horda által, melynek e nemes férfiú addig atyja volt. Az olábság a könyveket és kéziratokat felégette, és a mi ebből megmaradt, részint a sárba vetette, hogy átjáró hidúl szolgáljon, részint az Aranyosba dobta. A béke helyreállítását követő napok nem voltak alkalmasok országos intézkedés által biztosítani a megmaradt történelmi kincseket. Várni kellett, míg a sebek némileg hegednek, hogy a megmaradtak körültekinthessenek a megmen-tendők és teendőik halmazában.

Végre ennek is bekövetkezett az ideje. 1855. nyarán az „Erdélyi történelmi adatok“ I. kötete megjelent. A címlap gróf Mikó Imrét nevezi kiadónak. Nevét korábban hazája a legtiszteltebb s legegyeseb lelkű államférfiak sorában említé. Leszorítva e pályáról, a történelmi irodalom terére lépett, szerencséjére nemzetének. Mert a történetírás államférfiúi bölcseséget kíván s viszont történelmi ösmeretek nélkül senki sem lehet nagy államférfi. S hogy a nemes grófban mindkettő megvan, azt korábban szónoklataiból tanúltuk ismerni. S minő jeles tapintattal járt el itt is! Erdély története kütfejeit bocsátá közre, hogy a pusztulástól jövőre biztosítva legyenek.

Ugyanez év, mely e hazát egy nagy történetbűvással ajándékozta meg, megfosztá egy másiktól. Megrendült kebellet álla Erdély a kopsorsó körül, melybe 1855. sept. 12-én gr. Kemény József tetemeit zárták! A tiszteletreméltó férfiúnak utolsó gon-

*) Gr. Kemény jelentése eredeti kéziratban a Mike úr gyűjteményéből.

dolatja is életének kedvenczeszméje, az erdélyi muzeum volt. Végrendeletének egyik pontjában, híven nagyszerű adományozásához azt hagyta, hogy könyvtára és gyűjteménye legyen az erdélyi muzeumé, s addig is míg ez intézet felállíthatatnék, megőrzés végett tétessék le a magyar nemzeti múzeumban. A nemes gróf nem hitte, hogy halála ad életet az ügynek, mely életének legforróbb vágyát képezte.

Es ugy volt. Gr. Mikó Imre belátta, hogy e percz a legalkalmasabb felkarolni a nagy nemzeti ügyet s azt a teljesedés kikötőjébe vezetni. Államférfiúi tapintattal s habozás nélkül a dolog élére állt e férfiú, ki már a „Kiovi csata“ előbeszédében hirdeté egy „erdélyi muzeum szükségét, hol minden a múltakról tanúsító emlékek, minden kóddarab, régi pénz, papírszelet s kézirat gondosan s egész szorgalommal összegyűjtve, fentartassanak.“ Első, mit ő és szellemrokonai tettek, az volt, hogy a nemzeti muzeum igazgatóját felkérék, hogy a gr. Kemény-féle kincsek átszállításával várjon még kevés ideig, addig míg magokat tájékozhatják. A dolog forrt és készült s némileg hírlapi térre is vitetett; nem ugyan a muzeum-ügy, hanem a kérdés, ha szükséges-e Erdélyben egy tudományos és gyűjteményi egylet?

Közepette e vitának felszólalt gróf Mikó, és szózata egy nagyszerű s e perczben legszükségesebb áldozattétel. Mert addig is míg a muzeum-egylet létrejő, hová tétessék le a kész gyűjtemény? A kérdést az 1856. ápril elején megindult „Kolozsvári Közlöny“ melléklapjának az „Erdélyi Muzeum“nak első két számában kitünő tollal irt cikkben megoldá következő szavaival:

„Hogy a muzeumnak Kolozsvárt és lehető gyors felállításának akadályá elháríttassék, hazám iránti szent tartozásaimnak némi részben ezáltal is lerovása, feltve szeretett nemzetiségem s az erdélyi magyarság jövődjének ezáltal is inkább biztosítása tekintetéből: azon külső szénütczai kertemet, melyet én erdélyi kormányzó s magyar akadémiai elnök gr. Teleki József dicsőült barátomtól Erdélyből eltávoztakor az ő emléke iránti tiszteletből megvásároltam, az ott általa építeni kezdett nem dísztelen, sőt kellemes fekvésűnek mondható lakot teljesen elkészíttettem, magát a keretet meglehetősen rendezett kertté alakítottam, — ezennel egész kiterjedésben, u. m. magát az egy előtermet, két emeletben kilencz szobát, egy a csélédek szobáit és konyhát magábanfoglaló épületet, pitvarból és öt szobából álló kertészlakkal, kétrendbeli virágházépületekkel — egy az 1841 $\frac{1}{3}$ -ik évi országgyűlési törvényczikk és mellékletei értelmében alapítandó erdélyi muzeumnak ajánlom és ajándékozom, úgy pedig, hogy az erdélyi muzeumi ajánlatok az ezennel általam felajánlott épületekbe, e cikkem megjelenése után bármelyik órában beállíthatassanak, én onnan azonnal ki fogván mindenestől-költözni.“

S ez áldozat méltó volt a férfiúhoz, kitől származott. Egy

diszes és nagy kert, pompás épülettel s egészen alkalmas helyen, hogy Kolozsvárnak büszkesége lehessen, s mindenek fölött azon körülmény, hogy a gyűjteményeknek már tényleg lerakóhelyé lett, — minden igényt kielégíthettek. Erdély megérté a szöveget fontosságát. B. Kemény Ferencz, korábban a rendek elnöke ápr. 13-án a kolozsvári aristocrata s miveltebb osztály és városi képviselőből álló küldöttséggel tolmácsolá a nemzet háláját. Ugyanezt tette Erdélynek legtöbb magyar és székely városi hatósága, biznyságául annak, hogy áldozattevő szövegét megérté nemzete. S most megkezdődött a működés, zaj nélkül ugyan, de azon biztossággal és tapintattal, mely egészen alkalmas volt, hogy a fáradsalmakat végre eredmény koszorúzza.

Hogy mit tett a nemes gróf, arról maga az 1856. nov. 19-iki „Kolozsvári Közlönyben“ ekkép számolt: folyó évi aprilisben — az e tekintetben nyilvánult hírlapi nézetekkel egybefüggőleg — egy erdélyi múzeum-egylet alakítását indítványoztam vala, melynek kettős feladata lenne: 1) a fenforgó erdélyi muzeumot 500 és 100 pfrt. örök alapítványi és tíz évig fizetendő 5 pfrt. részvények, úgy egy s más muzeumi tárgyak adományozása útján megalapítani és fenntartani. 2) Hazánk történeti, statistikai, terményrajzi stb. ismeretetését, a felvilágosodás és műveltség terjedését eszközölni. Tán nem szerénytelenség kimondanom, hogy indítványom közönhajtás volt, mert közhelyesséssel lön fogadva. Felsőbb engedély mellett több hazafiakkal együtt értekezletet tartottunk, a kérdéses egylet alapszabályait összeállítottuk, melyeknek ő Felsege elé terjesztésével én bizattam meg. Hazafiúi örömmel fogadtam el a kedves kötelességet. A pesti nemzeti muzeum igazgatóját, ki a gr. Kemény-féle gyűjteménynek ideiglenesen felszállítását sürgette, azonnal egy kis várakozásra kértém fel, s késedelem nélkül siettem ötünk által aláírt kérvénnyel és szabályteryyvel együtt apostoli urunk fejedelmünk színe elé jutni. Ő Felsege királyi kegygyel fogadni, a czél iránti legmagasb méltánylatát kijelenteni méltóztatott, s annak idejében iránta különös figyelemmel lenni kegyelmesen ígérte.

Az ebből keletkezett hivatalos tárgyalások folytán keletkezett miniszteri rendelet tudatá az alapítóval és társaival, „hogy addig is előleges lépéseket tegyenek, az egyletnek alapítókat és részvényeseket gyűjtsenek, s a módosítandó szabályok mellett mind a tagok, mind a gyűjtemények, mind végre az egylet egyéb tulajdonai iránt kimutatásokat küldjenek fel, — miknek annak idejében a szabályokkal együtt Ő Felsege elébe kell terjesztetniök.

És e leirat folytán a gróf tette hívta fel honfitársait. „Mit és miként tegyünk?“ E kérdést következő szavakkal oldá meg. „A miniszteri leirat azt mondja: az alapítók mutassák be, mennyi az alapítvány, mennyi s miféle gyűjteményeink vannak, mennyi és mi a leendő muzeum reménylhető anyagi és tudományos vagyona? Más szóval, kérdeni látszik: ha vajjon képesek vagyunk-e arra, a

mit akarunk? Vajjon nem lesz-e intézetünk valami idétlen szülött? Mutassuk meg hazámfiai, hogy nem!"

S ez alkalommal tudatja, hogy az alapszabályok értelmében igazgató tagokká 500 pfrt., alapítókká 100 s részvényesekké tíz évig évenként fizetendő 5 pfrttal lehetnek a hazafiak.

Az áldozat e nap óta folyton folyt. A Kolozsvári Közlöny 1858. dec. 31-iki száma megkezdé azok kimutatását. Gr. Kemény Sámuel báró Jósika Sámuel tíz-tíz ezer, Bartakovics Béla s gr. Eszterházi László öt-öt ezer frttal nyiták meg. Ez utóbbi átadá azon éremgyűjteményt is, melyről fenebb emlékezünk. S csakhamar a magyar aristocratia és értelmiség neveit egymás után hozta a névsor. Kiki tehetsége szerint járult hozzá. A nevezett lap 1857-iki folyamának I. felében alig volt szám, mely hasábokat ne szentelt volna az áldozók neveinek. Ó-Erdély, édes szép hazám! te megmutattad, minő szellemi súlya van benned a magyarságnak. Tehát élsz! tudsz lelkesedni, tudsz áldozni, ez volt a gazdag tanulság! A fáklya meg lőn nyújtva s ti összesereglettetek az oltár körül, talán senki sem maradt el fiaid közül, mert mindenki érezte, hogy ez intézet felállítása, mely múlt nagyságod emlékeit tartalmazza, tanúja jelen nagyságodnak is.

S midőn a kellő alap össze volt gyűjtve, az ideiglenes muzeumi választmány által fölterjesztettek az alapszabályok. S most ezek felett megkezdődött az alkudozás a kormánnyal. Gr. Mikó ildomossága s hazafiúi, fáradatlan buzgalma itt is diadalt aratott. A „Kolozsvári Közlöny“ 1859. sept. 21-iki számában az ideiglenes választmány jelenté, hogy az alapszabályok megerősítve leérkeztek, s hogy ezen évi nov. 23. és köv. napjain fog azok értelmében az alapító közgyűlés megtartatni. Egyszersmind közlé e lap az alapszabályokat is, melyekben az egyletnek kettős czélja van kijelölve: az erdélyi honismére vonatkozó gyűjteményeket beszerezni és fentartani s ezzel kapcsolatban ugyancsak arra vonatkozó felolvasásokat tartani s könyvkiadásokat eszközölni.

A közgyűlés véghezment. A muzeum áll és működik. Élén a nagy nevű kezdeményező. S Kemény József szelleme áldást mond reá és a vállalatra!

SZILÁGYI SÁNDOR.

